

Wonen en thuis zijn in de wereld

Over: wonen, thuis: D'haen, Kopland, Kundera, Saint-Exupéry

Over: in twee werelden: Heaney, Kundera

Over: de natuur: Brodsky, Crapanzano

Over: de wereld van Kafka: Blanchot

Aan het wonen zitten veel aspecten. In eerste instantie denken we hierbij aan onze ruimtelijke begrensdheid. We wonen op deze wereld: hier, daar, ergens. Ik schreef hierover: De mens leeft in een wereld met andere mensen, van wie hij voor zijn leven afhankelijk is. Door zijn geboorte claimt hij een plek om te wonen en te leven binnen de wereld die op dat moment bestaat. Hij is ergens te lokaliseren. Heidegger zegt: 'Mens zijn betekent: als sterveling op de aarde zijn, betekent: wonen'. De wereld is zijn enige thuis, waar hij tussen geboorte en dood verblijft en waar hij mee vertrouwd raakt, zonder dat er een relatie met een komende wereld aan te pas komt. Wie wil weten, wat lichamelijke en geestelijke ruimte voor de mens betekent, kan terecht bij de schrijver Georges Perec (1936-1982), die de ruimte dichtbij de mens op alle mogelijke manieren beschrijft: het bed, de kamer, het appartement, de straat, de buurt, het platteland, het vaderland, Europa, de hele wereld' (Koek G. 1999, 61).

Maurice Blanchot (1907-2003) - Een wereld die ons ontglipt

De wijze, waarop Kafka in zijn romans naar de wereld kijkt, komt ons in eerste instantie vreemd voor. Blanchot als kenner van deze wereld is in staat ons hierin binnen te voeren.

Kafka's wereld

'Hoe moeten wij ons die wereld voorstellen, een wereld die ons ontglipt, niet omdat zij ongrijpbaar is, maar omdat er misschien juist te veel te grijpen valt. In wezen verschillen de commentatoren hierover zelfs niet eens van mening. Ze gebruiken min of meer dezelfde woorden: het absurde, het toevallige, het verlangen zich een plaats in de wereld te veroveren, de onmogelijkheid het er uit te houden, het Godsverlangen, de afwezigheid van God, de wanhoop, de angst. En toch, over wie hebben we het? Voor sommigen is het een religieus denker die in het absolute gelooft, die daar zelfs op hoopt, die in ieder geval voortdurend vecht om het te bereiken. Voor anderen is het een humanist die leeft in een hopeloze wereld en die zich, om de chaos nog niet groter te maken, zo veel mogelijk rustig houdt' (Blanchot M. 1987, 89).

Ballingschap

'Het bestaan kent geen einde, het is slechts een onbestemd iets waarvan wij niet weten of we ervan uitgesloten zijn (en dat is waarom wij vergeefs proberen er stevig greep op te krijgen) of dat we er voor eeuwig in opgesloten zitten (en steeds wanhopig een weg naar buiten zoeken). Dit bestaan is een ballingschap in de meest volle betekenis: wij zijn er niet, wij zijn er wel maar elders en nooit zullen we ophouden er te zijn' (Blanchot M. 1987, 93-94).

Joseph Brodsky (1940-1996) - Het nomadenbestaan

Brodsky is van mening, dat wij behoefte hebben om aan de maatschappij te ontsnappen. Wie dat fysiek niet kan, heeft altijd nog het rijk van de geest, waarin we romans en historische boeken kunnen lezen.

'Het beste argument voor het nomadenbestaan is niet de frisse lucht, maar de ontsnapping aan de rationalistische maatschappijleer gebaseerd op de rationalistische geschiedopvatting. Wie niet fysiek tot zwerven in staat is, zou dat althans geestelijk moeten doen. Uw huid kunt u niet redden, maar uw geest heeft een kans. Geschiedschrijving moeten we lezen zoals we romans lezen: om het verhaal, om de personages, om het tijdsbeeld, kortom, om hun diversiteit. De geschiedenis is in wezen

een enorme bibliotheek met boeken over allerlei onderwerpen. Romans lezen we wanneer we ze in handen krijgen. We laten ons daarbij evenzeer leiden door onze smaak als door de gelegenheid. We lezen, kortom, als nomaden. Dat zouden we ook met de geschiedschrijving moeten doen, zolang we maar onthouden dat voor een historicus rechtlijnig denken in zijn vak de rigueur is, een verteltechniek. Voor de lezer is het een val. Het is al erg genoeg om als individu in die val te trappen; als een collectief dat doet is het een ramp' (Brodsky J. 1992)

Vincent Crapanzano (1939) - In harmonie met de natuur

Crapanzano, een cultureel antropoloog, is geboeid door de wereld van een oude Indianen-stam in de VS, de Navajo's. Voor deze stam is de natuur hun woonplaats, omdat ze daarin leven. Ik vat zijn tekst als volgt samen:

'Bij dit volk is alles in beweging. Mannen en vrouwen zijn constant in beweging, niet in een geromantiseerd landschap (zoals bij de schilder Caspar Friedrich), maar in een minimaal landschap. Hun geschiedenis is begripsmatig geworteld in de ruimte. Het verleden ligt ingebed in de trekken van het land (in de meren, bergen, enz.). Dat bepaalt hun leven en hun denken (lokale geografie). Hun uitgangspunten zijn:
-in harmonie leven met de natuur;
-herstellen van de harmonie, als deze verstoord is;
Hun leefwijze benadrukt processen en gebeurtenissen, meer dan dingen en feiten. Hun wereld is voortdurend in beweging. Hun taal is niet gecentreerd om 'te zijn', maar 'om te gaan' (Crapanzano V. 2004, 31vv).

Christine D'haen (1923-2012) - Een woning als schelp

Christine D'haen speelt het met haar dichtelijke taal klaar om zo iets eenvoudigs als een woning aan te kleden in allerlei dingen die ons omgeven. De mens is zijn of haar woning.

'Een woning is, nog meer dan een stad, een Ding, een Persoon. Daar handelt de mens: eet, slaapt, paart, leest, beluistert of beoefent muziek, praat, schept. Zo verwerven de kamers, de muren, de uitzichten, de gezichtspunten, de meubelen, de voorwerpen langzamerhand de kleur van de ziel van de mens. De woning leeft in de mens zoals de mens in de woning: een innerlijk behang. Zoals voor de oester is er voor hem zonder zijn schelp geen leven mogelijk, in een beschaving die de schelp geschapen heeft' (D'Haen C. 2004, 520)

Seamus Heaney (1939) - Leven op twee plaatsen

Heaney probeert zich een beeld te vormen van de situatie van een Noord-Ierse schrijver en van de poëzie die hij schrijft. De beste pogingen daartoe monden uit in een schrijven dat een wijze van integreren is, van het herdistribueren van het hele terrein van culturele en politieke krachten tot een draaglijke orde. Maar dit geldt ook voor de gewone bevolking.

'Ik zal later op het Noordierse schrijven terugkomen, maar eer ik van het onderwerp afstap moet ik er de nadruk op leggen dat het niet alleen de schrijvers en politici zijn die de inspanning moeten leveren waar ik het over heb: de hele bevolking is bedreven in het mysterie van het tegelijkertijd leven op twee plaatsen. Net als andere levende wezens zouden ze natuurlijk liever op één plaats leven, maar intussen behelpen ze zich met een geconstrueerde bestemming, een interim-plek waarvan de fundamente de gebieden van de zelf-verdeling overspannen, een plek van de opgeloste tegenspraak, de verwarring voorbij. Een plek, om Yeats lichtelijk onjuist te citeren, die niet bestaat, een plek die slechts een droom is, aangezien

dit beloofde land van duurzame samenhang en doorlopende thuiskomst niet iets is dat uiteindelijk te bereiken valt door constitutionele hervorming of territoriale integratie. Of misschien zou men kunnen zeggen dat het bestaat als een toestand van opgeloste crisis, die de mensen van Ulster niet helemaal aanvaarden als een onmiddellijke realistische verwachting maar ook niet helemaal ontkennen als een uitgestelde mogelijkheid. Poëtisch gezien is het een aspect van de plek waar de zoeker in het gedicht van Robert Frost 'Directive' naar toe geleid wordt en van de plek waar de spreker van Thomas Hardy's gedicht 'Achteraf' aankomt – een elders voorbij de grens van het schrijven, waar 'de verbeelding tegendruk geeft aan de druk van de realiteit' (Heaney S. 1996, 168).

Rutger Kopland (1934-2012) - Tot de wereld behoren

Wetenschappelijke nieuwsgierigheid en een poëtische blik zijn belangrijke ingrediënten van het leven, waardoor we in staat zouden zijn onze wereld te veranderen. Dit schijnt volgens Kopland een moeilijke levenshouding te zijn.

'In iedereen schuilt wel iets van wetenschappelijke nieuwsgierigheid en een poëtische blik. De ontroering waarvan ik sprak is van alle mensen. Meestal wordt zij vermeden. Wij willen het gevoel hebben tot de wereld te behoren, met een voortdurend besef van buitenstaanderschap, van tijdelijkheid, eindigheid, ijdelheid valt niet te leven. Onze wereld is in kaart gebracht en wij kennen onze plek op die kaart. Wij kijken om ons heen en zien wat we verwachten. De geleerden, de denkers, de krant, de buurthuisverslagen, de reclame nemen de twijfels voor ons weg. Wij voelen ons thuis. Maar toch, hoe zou het zijn, als we geen vragen meer zouden stellen, niet meer zouden twijfelen, niet meer ontvankelijk zouden zijn voor wat anders is dan verwacht?' (Kopland R. 1998, 110-111).

Milan Kundera (1929) - Geworteld

Achter in zijn boek 'De kunst van de roman' heeft Kundera een soort vocabulaire gemaakt van woorden, die in zijn romans een belangrijke rol spelen. Hiertoe behoorde ook het woord 'thuis' als bij-je-zelf zijn.

'Bij zichzelf: Domov (in het Tsjechisch), Das Heim (in het Duits), home (in het Engels) wil zeggen: de plaats waar ik mijn wortels heb, waar ik toe behoor' (Kundera M. 1986, 154)

Milan Kundera (1929) - Geboorteland

Kundera is van huis uit een Tsjech, maar heeft zich in Frankrijk gevestigd en is Fransman geworden. In zijn romans laat hij zien, hoe ambivalent emigranten, die uit hun land gevlucht of verbannen zijn, met hun verschillende vaderlanden omgaan.

'Martin, haar man, had dezelfde dromen. Elke ochtend vertelden ze elkaar hoe verschrikkelijk het was om terug te keren naar hun geboorteland. Later, tijdens een gesprek met een eveneens geëmigreerde Poolse vriendin, begreep Irena dat alle emigranten zulke dromen hadden, allemaal, zonder uitzondering; eerst was ze ontroerd door die nachtelijke verbondenheid tussen mensen die elkaar niet kenden, later een beetje geërgerd: hoe kan zoiets intiem als een droom nu collectief worden ervaren? En haar unieke ik dan? Maar dat waren zinloze vragen, waar geen antwoord op bestond. Eén ding was zeker: in dezelfde nacht droomden duizenden emigranten allemaal dezelfde droom, in talloze varianten. De emigrantendroom: een van de vreemdste verschijnselen van de tweede helft van de twintigste eeuw. Ze vond die nachtmerries des te raadselachtiger omdat ze tegelijkertijd een onstuitbaar heimwee en een andere, volledige tegengestelde ervaring had: overdag zag ze voortdurend landschappen van haar

geboortestreek voor zich opdoemen ... De dag toonde haar het paradijs dat ze had verloren, de nacht de hel die ze was ontvlucht' (Kundera M. 2002, 13-14)

De Saint-Exupéry (1900-1944 - Van huis uit

De Saint-Exupéry, bekend als vliegenier met zijn boek 'Vol de nuit' (nachtvlucht) hechtte –zwevend boven de aarde– een groot belang aan het huis als centrum van zingeving aan het leven.

'Ik heb een grote waarheid ontdekt, n.l. dat de mensen wonen en dat de betekenis van de dingen verandert met de betekenis van hun huis' (de Saint-Exupéry, in; Bollnow O. 1958, 120).